

Анотація

Гуртовенко О. Л. Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі у зв'язку із підвищенням розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян в Україні. — Стаття.

Стаття присвячена розгляду зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі у зв'язку із підвищенням розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян в Україні. Робиться висновок, що у зазначеному випадку необхідно враховувати індекс інфляції.

Ключові слова: зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі, неоподатковуваний мінімум доходів громадян, інфляція, законодавча декриміналізація.

Аннотация

Гуртовенко О. Л. Обратное действие закона об уголовной ответственности во времени в связи с повышением размера необлагаемого налогом минимума доходов граждан в Украине. — Статья.

В статье рассматривается обратное действие закона об уголовной ответственности во времени в связи с повышением размера необлагаемого налогом минимума доходов граждан в Украине. Делается вывод, что в указанном случае необходимо учитывать индекс инфляции.

Ключевые слова: обратное действие закона об уголовной ответственности во времени, необлагаемый налогом минимум доходов граждан, инфляция, законодательная декриминализация.

Summary

Gurtovenko O. L. Back action of a law on criminal responsibility in time due to increase of non-taxable minimum of citizens income in Ukraine. — Article.

The article is devoted to back action of a law on criminal responsibility in time due to increase of non-taxable minimum of citizens' income in Ukraine. It is concluded that in this case it is necessary to take into account the inflation index.

Keywords: back action of a law on criminal responsibility in time, non-taxable minimum of citizens' income, inflation, legislative decriminalization.

УДК 343.241-053.6

Н. Л. Березовська

ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Постановка проблеми. Як зазначали О. С. Пашков та Д. М. Чечот, «правильне визначення цілі — найважливіша умова забезпечення ефективності правового регулювання» [1, 3]. Однак, незважаючи на законодавче закріплення цілей покарання, а це не тільки кара, але й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами (ч. 2 ст. 50 КК України), в теорії кримінального права відсутня єдність щодо їх кількості та змісту.

Актуальність проблеми. В світлі проблем, пов'язаних із застосуванням покарань до неповнолітніх, постає питання досягнення цілей покарання такої категорії осіб, тому не викликає сумніву актуальність дослідження всіх аспектів проблеми покарань неповнолітніх.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблеми покарання неповнолітніх постійно привертала увагу вітчизняних і зарубіжних юристів і практичних

працівників. Серед них варто виділити роботи З. А. Астемірова, М. М. Бабаєва, Л. В. Багрій-Шахматова, А. М. Бандурки, М. І. Бажанова, І. М. Гальперіна, В. О. Глушкова, В. К. Грищука, Н. О. Гуторової, Т. А. Денисової, Г. В. Дровосекова, В. М. Дрьоміна, Г. І. Забрянського, І. І. Карпеця, В. О. Меркулової, Г. М. Миньковського, Н. А. Мирошніченко, В. О. Навроцького, О. Є. Наташева, І. С. Ноя, В. Ф. Пірожкова, А. Х. Степанюка, М. О. Стручкова, В. М. Трубникова, А. П. Тузова, М. Д. Шаргородського, М. І. Хавронюка, Н. С. Юзікової та інших видатних вчених та практиків.

Метою статті є висвітлення ключових моментів досягнення цілей покарання неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, під метою розуміють передбачення у свідомості результату, на досягнення якого спрямовано дії особи; ідеальний образ і модель життєвих ситуацій людини, найвища форма інтеграції приватних людських дій, зусиль у складі культурних цінностей, у межах яких вони набувають свого сенсу та призначення [2, 435]; предмет прагнення (устремління), те, що потрібно, бажано здійснити [3, 873]; кінцеве бажання, прагнення (устремління), намір, чого хто намагається досягти [4, 948]. Мета завжди пов'язана зі здатністю людини передбачати те, що буде у майбутньому, майбутні результати своїх діянь. З одного боку, мета — проект майбутнього результату діяльності, якого ще потрібно досягти, з іншого — вже існуючий проект бажаного для особи результату.

У кримінально-правовій літературі формують поняття «ціль покарання» так: «Ціль покарання — це той кінцевий результат, до досягнення якого прагне ... держава шляхом встановлення і застосування покарання» [5, 311]. «Мета покарання — це кінцеві фактичні результати, які бажає досягти держава, встановлюючи кримінальну відповідальність, засуджуючи винного у вчиненні злочинів до тієї чи іншої міри кримінального покарання і застосовуючи цю міру» [6, 288; 7, 140–141; 8, 9].

Проблемою мети покарання займалися криміналісти, філософи, політики, соціологи, психологи протягом багатьох століть, у результаті чого з'явилася безліч концепцій і теорій розуміння цілей покарання, які так і не привели до однозначного розуміння цієї складної проблеми, яка і сьогодні викликає безліч спорів. Н. Д. Сергієвський ще в ХІХ ст. із цього приводу писав, що цілям покарання присвячені 24 філософських та більше як 100 юридичних концепцій [9, 88, 113, 126].

Як відомо, більшість авторів, які досліджували проблему, визнають метою покарання загальну і спеціальну превенції. Ряд авторів взагалі вважали попередження єдиною метою покарання. Так, Чезаре Беккарія зазначав, що мета покарання полягає тільки в тому, щоб перешкодити винному знову завдати шкоди суспільству й утримати інших від вчинення того ж [10, 234, 316, 319]. С. В. Познишев зазначав, що покарання має лише одну мету — попередження злочинів [11, 262–263]. Аналогічну позицію займав і М. І. Федоров, який стверджував, що мета покарання одна і тільки одна — попередження (загальне та спеціальне) злочинів як із боку засудженого, так і інших нестійких осіб [12, 68].

М. Д. Шаргородський в роботі «Покарання, його цілі та ефективність» доходить також висновку, що «ціль покарання в самому широкому плані — це попередження вчинення суспільно небезпечних діянь» [13, 247, 260]. Таким же чином він висловився і в підручнику з радянського кримінального права: «Кінцевою ціллю покарання є попередження злочинів (загальне та спеціальне)» [14, 315].

Н. Ф. Кузнецова, вказуючи на цілі покарання, зазначила, що: «Одна ціль — попередження нових злочинів з боку засудженого шляхом його виправлення та перевиховання призначенням та виконанням покарання. Вона називається спеціальною превенцією або спеціальним попередженням. Інша ціль покарання — попередження вчинення злочинів іншими особами. Вона називається загальною превенцією (загальним попередженням)» [15, 213]. Таким чином, Н. Ф. Кузнецова також вважала попередження єдиною ціллю покарання. Такої ж думки дотримувався і Н. А. Стручков [16, 169].

Аналізуючи наведені позиції та порівнюючи їх із змістом ч. 2 ст. 50 КК України, слід зазначити, що зменшення кількості цілей, що ставляться перед кримінальним покаранням, до загальної та спеціальної превенції, необґрунтовано звужує концептуальні засади кримінально-правового впливу на особистість засудженого в зазначеній частині. З іншого боку, розширення деякими науковцями змісту зазначених цілей не відповідає правовій дійсності та напрямам кримінально-правової політики держави.

Отже, покарання, пов'язані з виправно-трудовим впливом, що застосовуються до неповнолітніх, безумовно мають за мету запобігання вчинення нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, але цим не вичерпуються.

Стосовно мети виправлення деякі автори висловлювали думку, що її взагалі не існує як мети покарання [17, 65; 18, 78; 19, 102; 20, 29; 21, 201; 22, 72]. Але М. С. Таганцев свого часу зазначав, що «...покарання має бути спрямоване, наскільки це може бути досягнуто, до відродження у злочинцеві людини і корисного члена суспільства, спрямоване на розвиток і укріплення у ньому моральних начал, викоріненню у ньому поганих звичок, приучення його до праці та порядку» [23, 98].

Визнання виправлення метою покарання, разом із тим породжує дискусію стосовно його змісту. Так, наприклад, Ю. Б. Меньковська вважає, що виправлення досягається тоді, коли людина, піддана покаранню, розуміє негідну свою поведінку, недопустимість вчинення злочинів і не вчиняє їх хоча б уже тому, що боїться покарання [24, 135]. А. Е. Жалінський же зазначав, що виправлення досягається, коли засуджений не вчиняє нових злочинів [25, 93–94], на що І. В. Шмаров зазначає, що важко розмежувати, коли один звільнений не вчиняє нового злочину через страх покарання, а інший — в результаті зміни поглядів і переконань [26, 61].

У руслі наведеної дискусії А. М. Рейтборт писав: «Під виправленням розуміються такі зміни у поглядах і звичках засудженого, які, крайньою мірою, виключають можливість вчинення ним нового злочину» [5, 312].

У науковій літературі також висловлюється думка, що головне тут не в

тому, щоб застосуванням покарання формувати нову особистість, а в тому, щоб засуджений в подальшому утримався від злочинних діянь. Ця мета, тобто виправлення, цілком реальна, і при цьому не важливо, засуджений не вчиняє нові злочини через страх повторення покарання чи в силу внутрішньої моральної переоцінки [27, 63].

Чинний КК України не розкриває змісту виправлення як мети покарання, хоча його законодавча дефініція все ж таки існує. Так, згідно із ч. 1 ст. 6 КВК України під виправленням засудженого розуміється процес позитивних змін, які відбуваються у його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки.

Порівнюючи позиції науковців стосовно змісту виправлення як мети покарання із його законодавчим визначенням, а також висловлюючи свою думку з проблеми, слід зазначити, що в роботі поділяються позиції, які є близькими до законодавчого концепту, в якому реалізовано не спрощене розуміння змісту виправлення, як не вчинення злочинцем нових злочинів незалежно від причин такої поведінки, а більш глибоке, пов'язане з необхідністю при застосуванні покарання досягти позитивних змін у свідомості засудженого, його критичного ставлення до своєї діяльності в минулому, самокерованої правослухняної поведінки у майбутньому.

Таким чином, визнання виправлення метою покарання в теоретичному та практичному плані має важливе значення. Підтвердженням цього є і положення дисертаційних досліджень останнього часу. В. А. Бадира зазначає: «Виправлення засуджених, як мета покарання, відіграє інтегруючу роль у системі усіх цілей покарання, оскільки є запорукою їхньої ресоціалізації, а відтак, найбільшої ефективності покарання» [28, 3]. На цілі покарання, у тому числі виправлення, вказує Т. І. Іванюк: «Покарання...покликане виступати засобом охорони найбільш важливих суспільних відносин від злочинних посягань шляхом здійснення карального впливу на засудженого з метою його виправлення, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами» [29, 3]. Наявність зазначеної мети є характерною для покарань, пов'язаних із виправно-трудоим впливом, що застосовуються до неповнолітніх. Застосування виправно-трудоого впливу при виконанні цих покарань суттєво підвищує їх потенціал.

Продовжуючи аналізувати цілі покарань, пов'язаних із виправно-трудоим впливом, що застосовуються до неповнолітніх, слід зазначити, що найбільша дискусія в науковому середовищі притаманна проблемі визнання кари сутністю чи однією із цілей покарання [30, 139].

Так, М. І. Бажанов, Н. А. Беляєв, М. М. Ісаєв, І. І. Карпець, В. А. Ломако, В. Г. Смирнов, В. В. Сташис, П. П. Осипов, Б. С. Утевський та деякі інші криміналісти вважали, що кара є метою покарання та обґрунтовували свою позицію тим, що покарання є актом відплати за вчинений злочин. І. М. Рагімов вказував, що поняття кари може відповідати поняттю відплати [31, 17]. І. І. Карпець же зазначав, що важко уявити собі застосування покарання без мети покарати [32, 38]. Про «...відплату у формі кари...» як одну з цілей покарання

вказують й інші автори [33, 93]. А. А. Березовський вказує на кару як на ціль покарання, але не розкриває значення терміна «кара» [34, 609].

В. А. Ломако зазначав, що «кара як відплата засудженому за вчинене діяння» чітко визначена у ч. 2 ст. 50 КК України як мета покарання (правда, автор вважав кару й ознакою покарання, пояснюючи це тим, що «кара виступає в двох іпостасях, що перебувають у діалектичній єдності» [35, 190]). Кару як одну із цілей покарання називали і ряд інших криміналістів [36, 37; 37; 38, 135].

А. Н. Павлушин додавав до цього «держава, застосовуючи покарання поряд з іншими цілями, ставить і ціль справедливої кари» [39, 7–8].

Але така точка зору не видається вірною, оскільки кара, відплата за вчинене в минулому, і спрямована в минуле, а мета, це те, що досягається у майбутньому.

Вважаємо, що законодавець не може застосовувати покарання заради завдання особі певних страждань, які полягають в обмеженні його прав та свобод. Обмеження прав і свобод має застосовуватися лише для досягнення таких цілей покарання як виправлення злочинця та попередження вчинення нових злочинів засудженим та іншими особами. Варто погодитися з І. С. Ноем, що «кара — не самоціль покарання» та «...карати заради кари — безглуздо» [40, 29].

Тому є більш логічним визначення кари сутністю покарання [41, 362]. О. М. Омелчук, займаючись проблемою призначення покарання, зазначає також, що «суть покарання полягає в тому, що засуджений зазнає кари за вчинений злочин, тобто фактичних втрат і обмежень» [42, 330]. Покарання застосовується до винної особи саме заради досягнення стабілізації суспільних відносин, які були порушені в результаті вчинення злочину. А для цього не достатньо лише завдати у відповідь злочинцю певних моральних страждань та позбавлень аби відплатити йому за вчинений злочин. Цим суспільство не буде кращим за злочинця. Держава повинна піклуватися про виправлення такої особи, про попередження у майбутньому вчинення злочинів цією та іншими особами. Лише так можна сподіватися на відновлення правопорядку.

Правильне вирішення порушеного питання, як уявляється, залежить від визначення основного змісту поняття кари. Якщо розуміти кару як будь-яке позбавлення чи обмеження прав і свобод злочинця, абстрагуючись від можливих відмінностей за характером, змістом або обсягом такого позбавлення чи обмеження, то очевидно, кара є властивістю будь-якого покарання. До прихильників визнання кари сутністю покарання належать М. П. Мелентьев, А. С. Міхлін, С. В. Полубинська, Н. А. Стручков, М. Д. Шаргородський, В. А. Шкурко, І. В. Шмаров та ін., які вважають, що кара — це сутність покарання, яка виражається у позбавленні засуджених певних благ (матеріальних, вибору місця проживання, свободи пересування, вільного вибору кількості побачень із рідними та близькими тощо).

М. Д. Шаргородський зазначав: «Кара спрямована в минуле, і вона у суспільному відношенні не має тому ніякої цінності. Спрямовані у майбутнє теорії, що керуються свідомим процесом суспільного розвитку, неминуче повинні відкинути кару як мету покарання» [43, 28].

В. А. Шкурко зазначає, що «...кара є лише необхідною ознакою покарання, його неминучим засобом, а не ціллю» [44, 201].

Отже, кара, як сутність покарання, полягає в конкретному обмеженні прав і свобод засудженого. Обсяг кари диференційований у кожному покаранні залежно від характеру і тяжкості злочину. Чим тяжчий злочин вчиняє особа, тим суворішим є покарання. Характер благ, якими обмежується засуджений у зв'язку з призначенням покарання, є різним і визначається якісною своєрідністю кожного окремого виду покарання.

Так, М. Д. Шаргородский писав: «Покарання є позбавленням злочинця певних приналежних йому благ і виражає негативну оцінку злочинця і його діяння державою. Покарання заподіює страждання тій особі, до якої воно застосовується. Саме ця властивість, будучи необхідною ознакою покарання, робить його карою» [43, 16].

Без кари, тобто без визначеного законом обмеження правового статусу засудженого, не може бути покарання. Однак виховний потенціал кари об'єктивно є обмеженим. «Кара не виправляє і не може виправити людину...» — зазначає С. А. Велієв [27, 38]. Можна погодитися і з тим твердженням, що хоча моральні страждання і є неминучим результатом злочину, тим самим вони застерігають від вчинення нового злочину, кара здатна викликати лише конформістську поведінку [45, 61; 46, 68].

Таким чином, кара — це не відплата за вчинений злочин, а певні обмеження примусового характеру, які, разом із заходами виправно-трудового впливу, покликані сприяти досягненню мети виправлення злочинця.

Уявляється, є правими ті автори, які стверджували, що найбільший ефект у виправленні засуджених можна досягти лише при поєднанні каральних і виховних заходів впливу. Особливе місце серед виховних заходів що застосовуються до неповнолітніх засуджених, як уже зазначалося, належить виправно-трудоному впливу, заснованому на суспільно-корисній праці.

Праця переслідує економічну, оздоровчу, виховну та педагогічну цілі. Без неї немислимі виробничі відносини і, як наслідок, саме життя суспільства. Саме працею створюються всі матеріальні і культурні цінності людства. Праця також використовується і в педагогічних цілях, є суспільним фактором всебічного розвитку особистості. Праця формує особистість, виховує її волю, характер, моральні якості, розвиває здібності. Саме в процесі праці виробляються такі риси особистості, як свідоме ставлення до дорученої справи, бережливе ставлення до власності, дисциплінованість, працелюбство тощо.

Важливу роль відіграє праця в умовах виховних установ. Праця є важливим засобом виправлення та підготовки засуджених до життя на волі [47]. Повністю слід підтримати цю точку зору: однією ізоляцією від суспільства не досягти цілей покарання. Це тим більше є актуальним, коли мова йде про неповнолітніх засуджених.

Якщо до моменту відбування покарання неповнолітній не займався будь-яким видом діяльності, то відбування покарання, пов'язаного з виправно-трудоим впливом, не тільки позбавить його беззмістовного проведення часу,

а й дозволить оволодіти навичками певної роботи, яка, після відбування покарання допоможе йому влаштуватись у житті не як небажаному члену суспільства, який виконує злочинну роль, а бути корисним, приносити користь собі та іншим членам суспільства, діяти на благо своїх і громадських інтересів. При цьому неповнолітній отримує й моральне задоволення від праці, хоча до цього, можливо, не був навчений працювати, вів паразитичний спосіб життя.

Праця засуджених у кримінально-виконавчій теорії традиційно відноситься до найбільш важливих засобів виправного впливу. У літературі неодноразово підкреслювалося, що використання праці пов'язується насамперед з її соціальною природою — бути матеріальною основою виховання особистості. На цю обставину вказував М. П. Мелентьев: «Діяльність органів, що виконують покарання, свідчить, що, як правило, не можна виправити ... осіб, не залучаючи їх до суспільно-корисної праці» [48, 34].

На жаль, як справедливо зазначається останнім часом, роль праці на практиці значною мірою було гіпертрофовано: праця розглядалася як основа виправлення засуджених, а виправні установи були, по суті, промисловими підприємствами, які зобов'язані були виконувати план і приносити прибуток. Тюремна промисловість завжди була важливою частиною радянської економіки і приносила щорічно дохід до мільярда карбованців, а Головне управління виконання покарань МВС СРСР входило до числа найбільших виробників валового національного продукту [49, 24–25; 50, 76]. Праця засуджених використовувалася для вирішення державних економічних завдань, що нерідко знаходило вираження у відкритій експлуатації засуджених як безкоштовної або дешевої робочої сили [51, 7].

На сучасному етапі в теорії і на практиці відбувся відхід від такої позиції. Використання праці засуджених повинно служити досягненню цілі виправлення засудженого — ця теза відображається і в літературі.

Так, А. А. Рябінін зазначає, що праця засуджених, хоча і є економічною категорією, переслідує, насамперед, педагогічні цілі, і виробничо-технічна діяльність виправних установ повинна бути підлегла меті виправлення засуджених [52, 65–66].

Нерозривно пов'язана із працею, її завданнями і формами, соціально-виховна робота, як цілеспрямована діяльність персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення засуджених (ст. ст. 123 і 124 КВК України). Праця і соціально-виховна робота є невіддільними одна від одної.

Велике значення в законодавстві та практиці відбування покарань, пов'язаних із виправно-трудовим впливом, що застосовуються до неповнолітніх, обґрунтовано відводиться також загальноосвітньому та професійно-технічному навчанню.

Загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених у відповідності до ст. ст. 125 і 126 КВК України здійснюється відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну осві-

ту» та в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Міжнародно-правові акти навчання й професійній підготовці засуджених приділяють особливу увагу, розглядаючи їх як складовий елемент виховання. Так, це питання виділене як самостійний розділ у Мінімальних стандартних правилах поводження з ув'язненими.

Важливим моментом при відбуванні неповнолітніми покарань, пов'язаних із виправно-трудоим впливом, є громадський вплив, особливо при відбуванні таких видів покарань, як громадські та виправні роботи. Громадський вплив, здійснюваний місцевою громадою та трудовими колективами, потенційно наділений великими виправними та виховними можливостями.

У розрізі досліджуваних проблем на особливу увагу заслуговує проблема визначення каральних та виправних сторін режиму відбування покарань.

Як відомо, режим відбування покарань є одним із найвпливовіших засобів виправлення засуджених. Термін «режим» (з фр. *regime*) використовується в українській мові у декількох значеннях, у тому числі: точно встановлений розпорядок життя; система правил, заходів, необхідних для тієї чи іншої мети [53, 423]. Часто цей термін використовується у вітчизняному кримінально-виконавчому законодавстві.

У 50-х рр. ХХ ст. режим розглядався у широкому та вузькому значенні. У вузькому значенні під ним розуміється один із основних методів виправно-трудоого впливу на засуджених, у широкому — «діяльність виправно-трудової установи, яка здійснювала визначені законом цілі» [54, 48–49]. Можна погодитися із твердженням про те, що в самому широкому значенні режим відбування покарання охоплює всю сукупність матеріальних і процедурних норм, що регламентують діяльність адміністрації органів і установ, на які законом покладене виконання покарання, а також сукупність умов і правил відбування покарання засудженими, що відповідає законодавчій дефініції.

Оскільки режим є порядком виконання покарання, то в ньому, у першу чергу, виражений весь комплекс правообмежень і позбавлень [52, 65]. Режим містить у собі всі елементи кари й несе каральну функцію. У той же час режим містить і ряд елементів, які за своїм характером не є каральними. Зокрема, в літературі обґрунтовано вказується, що поряд із каральною, режим виконує також виховну функцію тощо.

Власне, та частина об'єму режиму, що не виражає кару і спрямована на виправлення засудженого, включається до змісту виправно-трудоого впливу (С. В. Познишев, І. С. Ной, М. Я. Гінзбург, Н. А. Стручков, М. А. Беляев та ін.).

Залежно від виду покарання ступінь правової регламентації розглянутих засобів виправно-трудоого впливу є різним, оскільки виховний процес є творчим, не терпить шаблонів і має бути досить самостійним та передбачати свободу у виборі конкретних форм, методів і прийомів впливу на засуджених. Найбільш повно регулюються нормами права режим і праця засуджених (за винятком питань моральної й психологічної підготовки засуджених до участі в праці). У той же час соціально-виховна робота із засудженими, загальноосвітне і професійно-технічне навчання регламентуються нормами кримінально-вико-

навчого права в основних рисах, надаючи необхідний простір в реалізації методів психології й педагогіки [55, 159–167].

Висновки. Отже, проаналізувавши цілі покарань, пов'язаних із виправно-трудовим впливом, що застосовуються до неповнолітніх, а також засоби їх досягнення, слід зазначити:

1) покаранням, пов'язаним із виправно-трудовим впливом, що застосовуються до неповнолітніх, притаманні ті ж цілі, що ставляться законодавцем перед покаранням взагалі — це виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Стосовно проблеми визнання кари метою або сутністю покарання, слід сказати, що автор дослідження поділяє позицію, згідно з якою кара є сутністю, а не метою покарання, у тому числі сутністю покарань, пов'язаних із виправно-трудовим впливом, що застосовуються до неповнолітніх;

2) важливу роль для досягнення цілей покарання відіграє застосування основних засобів виправно-трудового впливу — суспільно-корисної праці, соціально-виховної роботи, загальноосвітнього та професійно-технічного навчання, громадського впливу, режиму (в некаральній частині), що суттєво підвищує виправний потенціал цих видів покарань;

3) найбільший ефект у виправленні засуджених неповнолітніх злочинців можливий при органічному поєднанні виправних та каральних засобів. За допомогою засобів виправно-трудового впливу при застосуванні громадських та виправних робіт, позбавлення волі на певний строк, досягаються позитивні зміни у свідомості засудженого, створюється готовність до самокерованої правохлупняної поведінки.

Література

1. Пашков А. С. Эффективность правового регулирования и методы ее выявления / А. С. Пашков, Д. М. Чечот // Советское государство и право. — 1965. — № 8. — С. 3–11.
2. Краткий философский словарь / под ред. А. П. Алексеева. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ПРОСПЕКТ, 2001. — 496 с.
3. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова; РАН, Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. — 4-е изд., доп. — М.: Азбуковник, 1999. — 944 с.
4. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: современное написание. В 4 т. Т. 4. Р-Я / В. И. Даль; ред.: Е. Е. Зорина, Е. В. Зулова, О. В. Шалимова. — М.: Астрель: АСТ, 2001. — 1144 с.
5. Советское уголовное право. Часть общая: допущено Министерством высшего и среднего специального образования СССР в качестве учебника для студентов юридических институтов и факультетов / [М. А. Гельфер, П. И. Гришаев, Б. В. Здравомыслов и др.]; под ред. М. А. Гельфера [и др.]; ВЮЗИ. — М.: Юрид. лит., 1972. — 584 с.
6. Карпец И. И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы / И. И. Карпец. — М.: Юрид. лит., 1973. — 287 с.
7. Уголовный закон: Опыт теоретического моделирования / отв. ред.: В. Н. Кудрявцев, С. Г. Келина. — М.: Наука. 1987. — 278 с.
8. Чугаев А. П. Назначение наказания / А. П. Чугаев. — Краснодар: Кубан. ун-т, 2003. — 347 с.
9. Сергеевский Н. Д. Наказание в русском праве XVII в. / Н. Д. Сергеевский. — СПб.: А. Ф. Цинзерлинг, 1887. — 300 с.
10. Беккария Ч. О преступлениях и наказаниях / Чезаре Беккария; пер. М. М. Исаева. — М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. — 464 с.

11. Познышев С. В. Основные вопросы учения о наказании : исследование / С. В. Познышев. — М., 1904. — 408 с. — Описание сост. по нормам соврем. орфографии.
12. Федоров М. И. О критериях исправления и перевоспитания осуждённых // Учёные записки Томского университета. — 1966. — № 50. — С. 68.
13. Шаргородский М. Д. Избранные работы по уголовному праву / М. Д. Шаргородский ; сост. Б. В. Волженкин. — С.Пб. : Юрид. центр Пресс, 2003. — 434 с.
14. Советское уголовное право. Общая часть : учебник / [Н. А. Беляев, М. Д. Шаргородский, В. С. Прохоров и др.] ; под ред. Н. А. Беляева, М. И. Ковалева. — М. : Юрид. лит., 1977. — 543 с.
15. Советское уголовное право. Общая часть : учебник / под ред. Г. А. Кригера, Н. Ф. Кузнецовой, Ю. М. Ткачевского. — 2-е изд., доп. и перераб. — М. : МГУ, 1988. — 368 с.
16. Стручков Н. А. Советская исправительно-трудовая политика и ее роль в борьбе с преступностью / Н. А. Стручков. — Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1970. — 271 с.
17. Трубников Н. Н. О категории «цель», «средство», «результат» / Н. Н. Трубников. — М. : Высш. шк., 1968. — 148 с.
18. Зубкова В. И. Уголовное наказание и его социальная роль: теория и практика / В. И. Зубкова. — М. : НОРМА, 2002. — 304 с.
19. Полубинская С. В. К вопросу о целях наказания // Проблемы совершенствования уголовного закона / С. В. Полубинская. — М., 1984. — С. 96–104.
20. Усс А. Допустимо ли исправлять осуждённых? // Человек: преступление и наказание. — 1994. — № 1–2. — С. 28–31.
21. Минин А. В. О социальной справедливости как цели уголовного наказания // Власть: криминологические и правовые проблемы. — М., 2000. — С. 199–203.
22. Козаченко И. Я. Понятие уголовного наказания // Реализация уголовной ответственности: материально-правовые и процессуальные аспекты : межвуз. сб. науч. ст. — Самара, 1992. — С. 72–74.
23. Таганцев Н. С. Русское уголовное право : лекции. Часть общая. Т. 2 / Н. С. Таганцев ; РАН, Ин-т государства и права. — М. : Наука, 1994. — 393 с.
24. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. В 2 т. Т. 1 / под ред. О. Ф. Шишова. — М. : Новая волна, 1998. — 448 с.
25. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / [Х. М. Ахметшин, О. Л. Дубовик, С. В. Дьяков и др.] ; редкол. : В. М. Лебедев (рук.) [и др.] ; под общ. ред. Ю. И. Скуратова, В. М. Лебедева. — 2-е изд., изм. и доп. — М. : Норма Инфра-М, 1999. — 832 с.
26. Шмаров И. В. Критерии и показатели эффективности наказания // Советское государство и право. — 1968. — № 6. — С. 13–14.
27. Велиев С. А. Принципы назначения наказания / Самир Ахмед Велиев ; Ассоц. Юридический центр. — С.Пб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — 388 с.
28. Бадира В. А. Виправлення жінок, засуджених до позбавлення волі, як мета покарання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В. А. Бадира ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2006. — 17 с.
29. Іванюк Т. І. Обставини, які пом'якшують покарання, за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Т. І. Іванюк ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2006. — 15 с.
30. Энциклопедия уголовного права. Т. 8. Уголовная ответственность и наказание / под ред. В. Б. Малинина. — С.Пб. : Изд. проф. Малинина, 2007. — 798 с.
31. Рагимов И. М. Философия наказания и проблемы его назначения / И. М. Рагимов. — Баку : Дипломат, 1998. — 126 с.
32. Карпец И. И. Индивидуализация наказания в советском уголовном праве / И. И. Карпец. — М. : Госюриздат, 1961. — 152 с.
33. Житнигор Б. С. Сравнительный анализ родственных уголовно-правовых систем России, Украины и уголовного законодательства государства Израиль : монография. Кн. 2 / Б. С. Житнигор. — Тирасполь : ТФ МАУП-МАРКИС, 2003. — 180 с.
34. Березовський А. А. Зміст покарання як заходу кримінально-правового впливу // Правове життя сучасної України : тези доп. міжнар. наук. конф. проф.-викл. і аспірантського складу / відп. ред. Ю. М. Оборотов ; Одес. нац. юрид. акад. — О., 2009. — С. 608–609.
35. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К. : Ін Юре, 2003. — 1196 с.
36. Смирнов В. Г. Функции советского уголовного права / В. Г. Смирнов. — Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1965. — 188 с.

37. Беляев Н. А. Цели наказания и средства их достижения / Н. А. Беляев. — Ленинград, 1963. — 186 с.
38. Советское уголовное право. Общая и особенная части : учебник / [Ю. А. Демидов, Н. И. Загородников, В. Ф. Кириченко, М. И. Якубович] ; под ред. В. Д. Меньшагина. — М. : Госюриздат, 1962. — 479 с.
39. Павлушин А. Н. О целях наказания в советском уголовном праве // Цели уголовного наказания : учеб.-метод. материалы по итогам межкафедр. теорет. семинара, сост. в дек. 1989 г. / под ред. В. А. Елеонского ; Рязан. высш. шк. МВД СССР, каф. уголовного права. — Рязань, 1990. — С. 7–8.
40. Ной И. С. Вопросы теории наказания в советском уголовном праве / И. С. Ной. — Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1962. — 156 с.
41. Березовська Н. Л. Цілі покарання неповнолітніх // Правове життя сучасної України : тези доп. Всеукр. наук. конф. «Правове життя сучасної України» / відп. ред. Ю. М. Оборотов ; Одес. нац. юрид. акад. — О., 2008. — С. 361–363.
42. Омельчук О. М. Проблеми законодавчого регулювання призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом // Університетські наукові записки. — 2006. — № 3–4 (19–20). — С. 330–333.
43. Шаргородский М. Д. Наказание, его цели и эффективность / М. Д. Шаргородский ; Ленингр. гос. ун-т им. А. А. Жданова. — Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1973. — 160 с.
44. Уголовное право БССР. Часть Общая : учеб. пособ. для юрид. фак., вузов / под общ. ред. И. И. Горелика, И. С. Тишкевича. — Минск : Вишэйш. шк., 1973. — 368 с.
45. Советское исправительно-трудовое право : учеб. пособие для вузов / [Н. А. Беляев, А. И. Бойцов, Д. П. Водяников и др.] ; под ред. Н. А. Беляева, В. С. Прохорова. — Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1989. — 296 с.
46. Осипов П. П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций. Аксиологические аспекты / П. П. Осипов. — Ленинград : ЛГУ, 1976. — 135 с.
47. Забезпечення дотримання прав людини в установах державної кримінально-виконавчої служби // Прес-реліз Державного департаменту України з питань виконання покарань від 16 червня 2006 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.kmu.gov.ua/punish/control/uk/publish/article?jsessionid=037663BC9F90B6966C16579B6A0163EE?art_id=47144&cat_id=47123.
48. Мелентьев М. П. Функции и структура советского исправительно-трудового права : учеб. пособие / М. П. Мелентьев ; Рязан. высш. шк. МВД СССР. — Рязань : НИИРИО, 1977. — 89 с.
49. Зубков А. И. Карательная политика России на рубеже тысячелетий : в связи с проектом ФЗ «О внесении в некоторые законодательные акты РФ изменений и дополнений по вопросам уголовно-исполнительной системы» / А. И. Зубков ; вступ. ст. В. М. Сергеева. — М. : PRI, 2000. — 84 с.
50. Кристи Н. Борьба с преступностью как индустрия. Вперед к Гулагу западного образца / Нильс Кристи ; пер. с англ. А. Петрова, В. Пророковой ; предисл. Я. Гилинского. — 2-е изд. — М. : РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2001. — 216 с.
51. Человек и тюрьма: сборник информационных материалов. № 2 / сост., ред. В. Ф. Абрамкин ; Обществ. центр содействия реформе уголовного правосудия. — 2-е изд., испр. — М. : ОЦС, 1999. — 72 с.
52. Рябинин А. А. Основы исправительно-трудового (уголовно-исполнительного) права Российской Федерации : вопросы дифференциации и индивидуализации наказания / А. А. Рябинин. — М. : Юрист, 1995. — 208 с.
53. Словарь иностранных слов / под ред. И. В. Лехина, С. М. Локшиной, Ф. Н. Петрова (гл. ред.), Л. С. Шаумяна. — 9-е изд., перераб. — М. : Рус. яз., 1982.
54. Раскин К. С. Режим в исправительно-трудовых учреждениях и предупреждение преступлений среди заключенных // Вопросы исправительно-трудового права : сб. ст. — М. : Науч.-исслед. отдел ГУИТК МВД СССР, 1957. — С. 48–51.
55. Березовська Н. Л. Сутність та види покарань, пов'язаних з виправно-трудовим впливом, що застосовуються до неповнолітніх // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / голов. ред. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л. І. Кормич. — О., 2007. — Вип. 32. — С. 159–167.

Анотація

Березовська Н. Л. Досягнення цілей покарання неповнолітніх. — Стаття.
Розглянуто цілі покарання в теорії та доктрині кримінального права. Окреслено основні підходи

до визначення цілей у кримінальному законодавстві. Охарактеризовано цілі покарання неповнолітніх. Розкрито сутність цілей покарання. У світлі проблем, пов'язаних із застосуванням покарань до неповнолітніх, здійснена спроба вирішити питання досягнення цілей покарання зазначеної категорії осіб. Зазначено, що автор дотримується точки зору, де кара є сутністю покарання. Акцентовано увагу на органічному поєднанні виправних та каральних засобів при виправленні неповнолітніх.

Ключові слова: цілі покарання, неповнолітні, виправні та каральні засоби, виправлення неповнолітніх.

Аннотация

Березовская Н. Л. Достижение целей наказания несовершеннолетних. — Статья.

Рассмотрены цели наказания в теории и доктрине уголовного права. Очерчены основные подходы к определению целей в уголовном законодательстве. Охарактеризованы цели наказания несовершеннолетних. Раскрыта сущность целей наказания. В свете проблем, связанных с применением наказаний к несовершеннолетним, осуществлена попытка решить вопрос достижения целей наказания указанной категории лиц. Указано, что автор придерживается точки зрения, согласно которой кара является сущностью наказания. Акцентируется внимание на органическом сочетании исправительных и карательных средств при исправлении несовершеннолетних.

Ключевые слова: цели наказания, несовершеннолетние, исправительные и карательные средства, исправление несовершеннолетних.

Summary

Berezovskaya N. L. The goals of punishment of minors. — Article.

Aims of punishment in theory and doctrine of criminal law. Outlined the main approaches to defining the goals of criminal law. Characterized targets of punishment of minors. The essence of punishment purposes. In light of the problems associated with the use of punishment to minors, an attempt to resolve the issue of punishment goals of this category of persons. It is noted that the author follows the point of view, where punishment is the essence of punishment. Accented attention on the organic combination of punitive and correctional facilities in correcting minors.

Keywords: the objectives of punishment, juveniles, and punitive correctional facilities, corrections minors.

УДК 343.97:316.344.7

Ю. О. Стрелковська

МАРГІНАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Проблема рецидивної злочинності не є новою для кримінологічної науки, оскільки за всіх часів існували люди, які продовжували вчиняти злочини навіть після застосування до них заходів кримінально-правового впливу. Феномен рецидивної злочинності становить особливу суспільну небезпеку, оскільки особи, що вчиняють рецидивні злочини, характеризуються низкою негативних особистісних властивостей, які свідчать про небажання виправлятися, вести законслухняний спосіб життя, про неповагу до соціально визнаних цінностей тощо. Згідно з офіційною статистикою останніми роками зростає кримінальна активність рецидивістів: у 2005 р. серед усіх осіб, які вчинили злочини, питома вага осіб, що раніше вже вчиняли злочини, склала 19,7 %, у 2006 р. — 20,8%, у 2007 р. — 21,5 %, у 2008 р. — 22,2%, у 2009 р. — 23,3%, у 2010 р. —